

Zbornik Selške doline

Železne niti 20 2023

20 let
2003 – 2023

Muzejsko društvo Železniki

Zbornik Selške doline

Železne niti

20 let
2003 – 2023

Zbornik Selške doline

Železne niti 20

20 – 2023

Izdalo in založilo:

Muzejsko društvo Železniki

Na Plavžu 58, 4228 Železniki

E-pošta: muzej.zelezniki@siol.net

Glavni urednik:

Rudi Rejc

Uredniški odbor:

Irena Prevc Hajdinjak, Anja Čufar, Katarina Primožič,

Andrej Bogataj, Rudi Rejc, Tadeja Šuštar, Aleš Primožič

Lektoriranje:

Tina Benedičič

Tehnično urejanje:

Andrej Bogataj

Fotografija na naslovnici:

Štrekljevi plavzarji

Foto: DECOP/Andrej Bogataj

Oblikovanje in priprava za tisk:

DECOP, d. o. o., Železniki (www.decop.si)

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji

Redakcija zaključena oktobra 2023

Zbornik sofinancira Občina Železniki

Naklada:

450 izvodov

ISSN 1581-9329

Kazalo

Uvod

<i>Marko Gasser</i>	20. številki zbornika <i>Železne niti</i> na pot	9
<i>Rudi Rejc</i>	Beseda urednika	11

Železne niti

<i>Andrej Bogataj</i>	Kako so talili železo v pokrajinah nekdanje Avstro-Ogrske v 19. stoletju	13
<i>Alojz Demšar,</i> <i>Petra Leben Seljak</i>	Kajžarji v Sorici in podratitovških vaseh	79
<i>Miha Markelj</i>	Arhivski viri - priča o večstoletnih povezavah med Sorico in Innichenom	97

Imeli smo ljudi

<i>Marija Gasser</i>	Ansambel bratov Arnol	111
<i>Marija Gasser</i>	Zanimive ženske iz Lešarjeve rodbine	121

Zgodovina

<i>Marjan Strojan</i>	Družčina bradate device	129
<i>Stane Zgaga</i>	Plavljenje hlodov po Davščici v štirih slikah	141

Druga svetovna vojna

<i>Janez Kavčič - Orlov</i>	Kako sem doživel dražgoško bitko	149
<i>Nikolaj Štibelj</i>	Tri očetova medvojna doživetja z veliko sreče	155
<i>Peter Gortnar</i>	Dnevi našega izgnanstva	161

Obletnice

<i>Rudi Rejc</i>	Obletnice	169
<i>Rudi Rejc</i>	Gorenjska: letoviška, industrijska, trgovinska, obrtna	191
<i>Marjeta Šketa</i>	Moja Selca	203
<i>Franc Križnar</i>	Orgle v župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika v Železnikih	217
<i>Irena Benedičič,</i> <i>Andreja Črnivec,</i> <i>Martin Draksler,</i> <i>Andreja Jesenik Jelenc,</i> <i>Barbara Traven Teraž,</i> <i>Tanja Veber</i>	120-letnica šole na Bukovici	227
<i>Vincencij Demšar</i>	Gradnja župnišča v Davči in prvi duhovniki	243
<i>Irena Prevc Hajdinjak</i>	90-letnica organiziranega turizma v Selški dolini in 60-letnica Turističnega društva Železniki	265
<i>Igor Karlovšek,</i> <i>Ferdinand Šmid</i>	70 let Ribiške družine Železniki	289

Stavbna dediščina

<i>Rok Pintar</i>	Dražgoški zidani kozolci	309
-------------------	--------------------------	-----

Naravoslovje

<i>Matija Križnar</i>	Fosilni in subfosilni ostanki sesalcev na planoti Jelovica in v okolici	339
-----------------------	---	-----

Družba in ljudje

<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Stalna muzejska razstava <i>Šport v Selški dolini</i>	349
<i>Bojan Kofler</i>	Moji spomini na prve začetke atletike v Selški dolini	353
<i>Stane Zgaga</i>	Obnovitvena zadruga Blegoš 1945-1949	361

Pogovori

<i>Tadeja Šuštar</i>	Intervju z Jernejem Hudolinom	373
<i>Katarina Primožič</i>	Valerija Pretnar Ramovš, fizioterapevtka	405
<i>Irena Prevc Hajdinjak</i>	Klekrljarica Matilda Thaler – 90-letnica	427

Spomini

<i>Marinka Rejc</i>	Mladost	431
<i>Jana Kelc</i>	Lenka in Maruša	433
<i>Marjana Rejc</i>	Morje!	437

Kultura

<i>Franc Tušek</i>	Literarna dela	447
--------------------	----------------	-----

Osnovna šola

<i>Primož Šmid</i>	Dosežki učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2022/2023	451
--------------------	--	-----

Kronika

<i>Jože Bogataj</i>	Občinski nagrajenci za leto 2023	455
---------------------	----------------------------------	-----

Muzejsko društvo

<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Muzejsko društvo Železniki, Muzej Železniki - dogodki in prireditve 2022/2023	465
	Popravki iz 19. številke zbornika <i>Železne niti</i>	474
	Kazalo vsebine zadnjih desetih številk zbornika od številke 11 do številke 20	475

Avtorji

<i>Rudi Rejc</i>	Predstavitev avtorjev	489
------------------	-----------------------	-----

20. številki zbornika *Železne niti* na pot

Govorjena beseda izgine, zapisana ostane.

Spoštovani uredniški odbor, spoštovani pisci člankov, spoštovani bralci!

Redki slovenski kraji se lahko pohvalijo s tako bogatimi zapisi in predvsem z neprekinjenim izdajanjem že dve desetletji, zato vam ob jubileju izrekam iskrene čestitke.

Še več jubilejev je v zadnjem času zaznamovalo Selško dolino. Naj najprej spomnim na lanskoo obeležitev 400-letnice obstoja Župnije Železniki. V počastitev 1050-letnice prve omembe krajev na Selškem pa v letošnjem letu poteka več prireditev. Nemški cesar Oton II. je namreč leta 973 z dvema darilnima listinama poleg Stare Loke, Žabnice, Suhe podaril freisinsškemu škofu Abrahamu tudi Selca, nekdanje središče Selške doline. Zapisi o različnih spominskih, kulturnih dogodkih bodo svoje mesto dobili tudi v tej jubilejni številki Železnih niti.

Kultura je in vedno bo pomemben del Selške doline. V naših krajih lahko s ponosom pokazemo pomembne ostanke kulturne dediščine in ohranjeno kulturno krajino. Vse se je ohranilo zaradi zavesti naših ljudi, ki tu živijo skozi stoletja. To so bile naše zlate roke! Kulturno dediščino ohranjamo vsi ljudje s tem, koliko cenimo delo prednikov in imamo čuta za preteklost, kako skrbimo za našo zapuščino, koliko smo pripravljeni videti, slišati, upoštevati. S kulturo so in bodo preživeli rodovi, saj kaže pripadnost slovenstvu in je izraz globine duha. Izhaja iz človeka, družine, tradicij in znanj. Ima pomemben vpliv na kakovost življenja, povezanost skupnosti, večje razumevanje med različnimi kulturami in je osnova za plemenitejšo prihodnost. Vsaka generacija prida svoje. Kakšna globoka zavest skozi stoletja, iz roda v rod! Vedno, tudi v težkih časih.

Iz občine Železniki prihajajo pomembna imena iz sveta kulture, naši kraji so znani po zanimivih kulturnih, etnoloških in drugih prireditvah, ki so s tradicijo zahvala prednikom in zaveza zanamcem: Čipkarski dnevi, Dan teric ... Veliko pa je tudi potenciala, ki se šele razvija. Mladi so vsako leto vključeni in sodelujejo na različnih prireditvah, nekateri so znani širom Slovenije in tudi v tujini. Iz naše doline izhaja neverjetno veliko glasbenikov, likovnih in literarnih ustvarjalcev.

Ustvarjajo v različnih obdobjih, nekaterih celo prelomnih, spomnimo se preteklega stoletja, dveh vojn, osamosvajanja Slovenije ... Pogoji niso vedno enaki, osnovo za naše skupno bivanje pa predstavljata gospodarska uspešnost in zdrava finančna politika, ki sta v mnogočem pogoj za zadovoljstvo občanov, da ti lahko zadovoljujejo svoje interese in potrebe.

Za zdravo rast skupnosti je potrebno tudi zavedanje, da se bomo ohranili le s kulturo in jezikom. Ker se govorjena beseda vse prehitro pozabi, ima zapisana toliko večjo moč. Ostane. Zato se zahvaljujem za obujanje in ohranjanje spominov o kulturni dediščini naše prelepe Selške doline, v in o kateri je izšlo kar nekaj knjig. Brez njih bi težko vedeli več o naših prednikih, ki so zaslužno zaznamovali našo preteklost, da lahko živimo in ustvarjamo našo sedanost, ki je temelj za našo prihodnost, za naše otroke.

Prelistavam zapise, segajo daleč v zgodovino. Avtorji se glede na lastno zanimanje in zavedanje trudijo(te), da naša skupna dediščina ostane, da je zabeležena. V zapisih oživi(jo)te) pomembne osebnosti, ki so doprinesle k dobrobiti Selške doline: gospodarstvenike, znanstvenike, zdravnike, duhovnike, športnike ... Zabeležene so naravna, arheološka, stavbna dediščina. Pisci Železnih niti posegajo po zgodovinskih arhivih, tu so ustni spomini, fotografije, lastna razmišljanja. Očitno gradiva za besedila ne bo zmanjkalo. V poseben ponos nam je lahko, da zborniki nastajajo srčno, z veseljem in to radost se v zapisih čuti. Vsi ustvarjalci iščete in zapisujete, ustvarjate brez plačila. To ste lahko le ljudje, ki čutite in ljubite naše lepe kraje, domovino, svoj dom.

Pomembno je, da znamo ustvarjati tudi skupaj. Na vseh področjih: gospodarstva, šolstva, zdravstva, sociale, znanosti, ne nazadnje tudi kulture in le tako bo lahko bivanje v naši Selški dolini prijetno in spodbudno tudi v prihodnje. Vsak lahko prispeva svoj delež. Še tako majhen pridoda svoje k zgodbi, v kateri se nazadnje skozi zapisano izčisti najpomembnejše o nas – v Železnih nitih, zborniku, ki ni le dokument časa in prostora, ampak tudi osnova za spoznavanje prihodnosti, v katero potujemo.

Še na mnogo izjemnih zapisanih zgodb!

*Marko Gasser,
župan Občine Železniki*

Beseda urednika

Spoštovane bralke in bralci, pred vami je jubilejna, 20. številka Zbornika za Selško dolino Železne niti. V Muzejskem društvu si že 20 let prizadevamo zapisati zgodovino naše Selške doline. Z veseljem bomo zbornik tkali še naprej.

V teh 20 letih so bili ali so člani uredniškega odbora: Jaka Benedičič, Andrej Bogataj, Jože Bogataj, Katja Mohorič Bonča, Anja Čufar, Jože Dolenc, Irena Prevc Hajdinjak, Jernej Hudolin, Jožica Kačar, Primož Pegam, Peter Polajnar, Aleš Primožič, Katarina Primožič, Rudi Rejc, Jure Rejec, Bojan Rihtaršič, Anton Sedej, Marjeta Šketa, Tadeja Šuštar in Ladi Trojar. Pobudnik in prvi urednik Železnih niti je bil Primož Pegam. Vsem prav lepa hvala in čestitke za opravljeno delo.

Vseh 20 let podoba zbornika oblikuje podjetje Decop, Železniki, za njim stojita Andrej Bogataj in Andrej Čufer. V tem času so se zamenjale tudi tri lektorice. Od prve do 17. številke je jezikovni pregled opravila Valerija Trojar Fras, ki zdaj živi v Mariboru, številki 18. in 19. je pregledala Darja Štibelj iz Selc. Tina Benedičič je lektorirala jubilejno, 20. številko zbornika. Živi na Trebiji, po rodu pa je iz Železnikov. Hvala vsem za odlično opravljeno delo.

V dosedanjih 20 letih je bilo v zborniku Železne niti na več kot 8000 straneh objavljenih 643 prispevkov, sodelovalo je 222 avtoric in avtorjev. Prav vsi so bili pripravljeni sodelovati brez vsakega nadomestila. Vsem se lepo zahvaljujem. Še posebno pa se zahvaljujem avtoricam in avtorjem, ki so skupaj napisali kar 200 prispevkov. To so Katja Mohorič Bonča, Tadeja Šuštar, Anton Sedej, Marija Gasser, Vincencij Demšar, Jože Bogataj, Primož Šmid, Franc Tušek in Irena Prevc Hajdinjak.

Tudi letošnja jubilejna številka zbornika prinaša dobre zgodbe. Pri nastajanju 35 prispevkov je sodelovalo 36 avtoric in avtorjev. Tako kot v 10. številki zbornika smo tudi v 20. številki dodali pregled vsebine zadnjih desetih številk Železnih niti. Tako bo precej lažje najti avtorja ali prispevek, ki ga iščemo.

V časih, ko je nakup knjige kar velik strošek, se zahvaljujem tudi vam, bralke in bralci, saj brez prodaje Zbornika za Selško dolino Železne niti finančno ne moremo računati na izdajo naslednje številke. Podprite nas z nakupom jubilejne številke, v Muzeju pa so vam na voljo tudi nekateri starejši letniki, razen številk 1., 2. in 4.

Vabim vas na ogled muzeja. Tudi letos smo poskrbeli za nekaj prenov. Predelali smo šest vitrin, kjer spodnji del lahko uporabimo kot depo. Dokončana in odprta je bila gasilska zbirka. V delu so vitrina za podarjene minerale in kamnite okruške, ki so nam jih pri-

nesli avtorji iz prejšnjih števil. Sledi prenova zbirke skrilja in vitrine s predstavitvijo rude. Sredi letošnje vročine je bilo v muzeju prav prijetno ozračje, ko pa je zunaj naličje, je tudi v naši kleti voda. Zahvaljujem se Juretu Rejcu, ki je dolga leta skrbel za muzej. V začetku leta je odšel v zasluženi pokoj. Zamenjala ga je Nataša Habjan, namesto nje pa je turizem prevzel ddr. Miha Markelj.

Ponovno moram opozoriti na naše prostorske stiske. Potrebovali bi prostor za postavitve strojev iz začetka kovinske industrije, ki še vedno zasedajo vhodno avlo v nekdanji tovarni Tehnica, danes Domel. Iz podjetja Alples, ki je skladišče prodalo, smo dva večja zaboja – depoja preselili v tovarno Mebor. Tu so zbrani izdelki zdaj že 76-letne zgodovine kovinarstva (Niko, Iskra, Tehnica, Domel). Postavili bi lahko tudi šušarsko zbirko in zbirko podarjenih likovnih del slikarjev, fotografov, oblikovalcev in rezbarjev naše doline. Načrti so pripravljene, vedno pa je težava v denarju. Tudi sodelovanje na javnih razpisih preko Občine nam nekako ne uspeva.

Zahvaljujem se članicam in članom upravnega odbora Muzejskega društva, saj so vedno pripravljene na pomoč pri prodaji zbornika, iskanju dodatnih finančnih sredstev in pripravi vseh ostalih prireditev, razstav, predavanj, delavnic in obnov v muzeju in zunaj njega. Hvala vsem članom skupine Štalca za prikaze taljenja železa po 2500 let starih postopkih. Hvala tudi ostalim članicam in članom društva, saj ste nosilci marsikatere ideje.

Ponovno vas pozivam, spoštovane bralke in bralci, pri tem projektu lahko sodelujete prav vsi. Pišete lahko o ljudeh, običajih, dogodkih ... V Muzejskem društvu imamo zbranih veliko število obletnic tudi za naslednja leta. Če bi kdo rad raziskoval posamezno obletnico, se lahko oglasi v muzeju ali pri meni. Dobil bo vse potrebne informacije. Veliko zgodovine je še neraziskane, veliko ljudi je še neznanih, veliko dogodkov neodkritih. Pomagajte nam pri tiskanju naslednje številke Zbornika za Selško dolino Železne niti.

Informacije:

*Muzejsko društvo Železniki, Na Plavžu 58, 4228 Železniki
telefon: 04 514 73 56, e-pošta: muzej@siol.net ali zelezne.niti@gmail.com*

Sporočite ali vprašajte, vedno smo vam na voljo.

*Predsednik upravnega odbora Muzejskega društva Železniki
Rudi Rejc*

Kako so talili železo v pokrajinah nekdanje Avstro-Ogrske v 19. stoletju

Andrej Bogataj

Uvod

Peč za taljenje železove rude v Železnikih danes imenujemo plavž. V Železnikih sta bila zgrajena dva. Tisti na Racovniku je bil porušen pri gradnji elektrarne, v Zgornjih Železnikih pa je z nekaj uspešnimi potezami zanesenjakov ostal. To je najpomembnejša zgradba, ki je bila nekoč v fužini poleg velikega kladiva, mehov in peči za žilavljenje. Plavž nam je v ponos, zaradi pomembnosti, ki povezuje izkušnje in znanje preteklosti v prihodnosti, smo ga postavili tudi v občinski grb. Na temelju železarstva se je razvila večina današnje industrije v Selški dolini.

Pa ga dovolj poznamo? Ali pa, bolje rečeno, ali ga dovolj na široko poznamo? Ali pa mogoče, ali si dovolimo, da ga spoznamo še bolje? Nas zanimajo detajli, podrobnosti in posebnosti? Vse tisto, kar takšne objekte naredi še bolj zanimive in posebne? Večina pravi, da ne. Da ni pomembno. Da ne bo nič spremenilo. Tam stoji, naš je, to nam zadostuje. Pa vendarle je na nas, ljubiteljih tehnične dediščine, da naredimo nekaj več. Zase in za vse ostale.

Plavž v Železnikih. Foto: Simon Benedičič

Kajžarji v Sorici in podratitovških vaseh

Alojz Demšar
Petra Leben Seljak

V prispevku opisujemo čas nastanka posameznih kajž v Sorici in vaseh pod Ratitovcem, njihove lastnike in obrti, s katerimi so se ukvarjali.

Poselitev Poljanske in Selške doline, ki sta spadali v loško gospostvo freisinške škofije, lahko razdelimo v tri faze. Srednjeveška poselitev se je končala do sredine 14. stoletja. Takrat so nastale hube, kasnejši grunti.¹ Kajžarska poselitev predstavlja nastajanje majhnih posesti – kajž – na obrobju in na skupnih zemljiščih srednjeveške poselitve. Potekala je od konca 15. do prve polovice 17. stoletja. Tretja oblika poselitve pa je bila rovtarska. To je bilo krčenje posesti na gozdnih območjih, ki se je začelo okrog leta 1550 in končalo do leta 1630. Takšne posesti so imenovali rovti.

Kajžarji so imeli premalo zemlje, da bi jih preživela. Dodatni zaslužek so jim bile dneve na kmetijah, predvsem pa nekmetijska dejavnost: obrt, trgovina, tovorništvo. Zato je nastanek kajž v popolnoma kmečkem okolju Poljanske in Selške doline tudi posreden pokazatelj razvoja obrti in trgovine ter trgovskih poti, ki so vodile skozi dolini iz Škofje Loke proti zahodu.

Leta 1501 je bilo v Poljanski dolini osem kajž loškega gospostva, v Selški pa 17, od teh v soriškem uradu 12 ali polovica v obeh dolinah. Med kmečkimi podložniki so prav Soričani izpostavljeni kot trgovci. Kupovali so platno pri kmečkih tkalcih in žeblje pri železnikarskih kovačih ter blago prodajali dalje v Furlanijo.² Kajže so se tako na soriškem ozemlju razširile prej kot v nižinskih vaseh Poljanske in Selške doline. Soričani so nato tudi dejavno sodelovali pri nastajanju kajž v Selški dolini.³ Historiati gruntov, ki so na soriškem ozemlju nastali v srednjeveški poselitvi, so bili že podrobno raziskani,⁴ nastanek in razvoj kajž pa še ni pritegnil pozornosti. Osvežitvi tega vprašanja je namenjen ta prispevek.

Arhivski viri – priča o večstoletnih povezavah med Sorico in Innichenom

Pregled reprezentativnejših dokumentov štiftnega arhiva v Innichenu

Miha Markelj

Innichen, mesto v Pustriški dolini na Južnem Tirolskem, je že vse od časa Keltov, nadalje Rimljanov in srednjeveškega obdobja veljal za pomembno trgovsko in gospodarsko središče, z ustanovitvijo benediktinskega samostana v 8. stoletju in prehodom pod oblast freisinških škofov pa tudi kot kulturno, družbeno in versko središče na področju širšega vzhodnoalpskega prostora. Izjemen pomen in pripadnost enotnemu zemljiškemu gospostvu freisinških škofov, ki sta mu mesto in okolica pripadala več kot tisočletje, pa se danes kaže tudi v ohranjenem bogastvu listinskih in drugih arhivskih dokumentov, ki jih hrani štiftni oziroma nekdanji samostanski arhiv (nem. Stiftsarchiv Innichen) v mestu. Z območjem Innichena pa je pomembno prepletena tudi zgodba naselitve in kasneje razvoja območja zgornjega dela Selške doline, predvsem soriškega ozemlja, t. i. soriške župe, kamor se je konec 13. stoletja priselilo prvih 20 družin. Med sistematičnim pregledom in analizo relevantnega arhivskega gradiva je bilo najdeno lepo število pomembnih notic in zapisov, ki orisujejo in izpričujejo bogato zgodovino obiskovanja. Hranjeni dokumenti arhiva v Innichenu nam tako dajejo pomemben vpogled tudi v zgodovino soriškega ozemlja in predvsem v zgodovino povezav med območjema, pri čemer je namen članka prikazati splošni vpogled v hranjeno arhivsko gradivo ter podrobnejši prikaz in opredelitev reprezentativnejših dokumentov arhiva v Innichenu, ki kažejo povezavo, ki se je med območjema Sorice in Innichena spletla in ohranjala skozi stoletja.

Ansambel bratov Arnol

Marija Gasser

Ansambel bratov Arnol.
Od leve proti desni:
Janez, Tone, Franci, Jože.
Vir: Marija Peternelj (1953),
Škofja Loka.

Zanimive ženske iz Lešarjeve rodbine

Marija Gasser

Ana Pintar (1839–1911), p. d. Lešarca, ljudska zdravilka

V arhivu župnišča sem našla obsežen zapis Anice Kržišnik (1912–2006), p. d. Arnolove, iz Železnikov. Nanizala je nekaj zelo zanimivih dogodkov, predvsem iz Železnikov. Zanimalo me je, kdo je ta gospa, kajti zanjo še nisem slišala. S pomočjo Jožeta Arnola sem spoznala njeno hčerko Tinko Grošelj (1943) iz Lesce in izvedela zanimivo pripoved o mami Anici Kržišnik, Tinkini babici Jerici Kržišnik (1880–1941), roj. Pintar, ter o njeni prababici, Ani Pintar (1839–1911), roj. Zgaga, p. d. Lešarci, ki je bila pred več kot pol stoletja nenavadna ljudska zdravilka na Selškem.

Predstavila bom tri rodove družin z nesrečnimi in dokaj nenavadnimi zgodbami. Dve družini sta prizadeli nenavadni izgubi očeta in moža. Ana, roj. Zgaga, por. Pintar (1839–1911), p. d. Lešarca, je v Selški dolini zdravila ljudi in živali. Lešarjevo hišo so ji dali, da je le prišla v dolino. Najbolj je bila poznana v Dražgošah. Mož ji je umrl, ko so sekali, *golcvali* les v Bosni. Iz Bosne se ni več vrnil, v tistem času ni mogla izvedeti, kaj se je z njim zgodilo. Ostala je sama s

Ana s hčerko Jerico leta 1896. Na tej fotografiji je bila Jerica (1880–1941) stara 16 let, mati Ana pa 57 let. Pokopani sta v Železnikih. Vir: Tinka Grošelj (1943), Lesce. Foto: Kordež, ded Konrada Trilerja (1929).

Družčina bradate device

Marjan Strojan

Lopa nad vhodom v cerkev sv. Križa nad Selci¹ skriva umetnino, ki jo ob freskah *Luxurie* na Visokem pod Kureščkom, *Legende sv. Jakoba starejšega* v Bodeščah in ob nekaterih podobah *Svete nedelje* France Stelè (1969) uvršča med najbolj kakovostne poslikave cerkvene zunanjsčine pri nas. V lopi pogled na zahodno fasado razkrije prizore *sv. Krištofa*, *sv. Barbare*, *Križanja z Marijo in Janezom* ter podobi *sv. Mihaela* in *Kraljeve družine pred škofom*. Že dolgo pa ni več mogoče videti poškodovane *svete Kumernise*, od katere je ostal del leve roke z rokavom, zapestjem in dlanjo ter krpa tunike z nekaj okvirja in ozadja. Na njeni desni je bil nekdan naslikan godec z velikimi goslimi, vendar je skupaj s svetničnim obrazom, njeno krono in cvetličnim okrasjem izginil s stene, še preden je bila ob koncu druge svetovne vojne cerkev minirana in požgana. Po vojni so jo znova postavili in fresko obnovili.

Cerkev sv. Križa nad Selci. Foto: Marjan Strojan

Plavljenje hlodov po Davščici v štirih slikah

Stane Zgaga

Plavljenje hlodov po Davščici se je izvajalo več kot tristo let. Pričelo se je ob naseljevanju področja Davče okrog leta 1650, ko so takratni naseljenci pod oblastjo freisinških škofov hlode plavili do Škofje Loke. Kasneje, v času Avstro-Ogrske in med obema vojnama – o tem je največ podatkov –, so na veliko plavili trije veliki veleposestniki: Bernik iz Škofje Loke, Globočnik iz Železnikov in Weber; Strojavec z Zalega Loga. Ti so zadnje plavljenje izvedli leta 1940. O poteku plavljenja ni fotografij, skic ali risb, zato sem se odločil, da po pripovedovanju Staneta Bernarda in po podatkih Vincencija Demšarja naredim štiri slike, ki bodo skušale vidno predstaviti štiri pomembna dogajanja v času plavljenja. Stane Bernard je zadnja leta plavljenja doživel v živo, zgodovinar Vincencij Demšar pa je plavljenje raziskoval v urbarjih loškega gospostva in v arhivih Avstro-Ogrske.

Kako sem doživel dražgoško bitko

Janez Kavčič – Orlov

O dražgoški bitki je bilo že precej rečenega. Vse, kar sem doslej zasledil o njej, vse, kar je o njej zapisano, mislim, da je povsem točno. No, moti pa me nekaj. Zdi se mi, da je v vsem tem opisovanju premalo tistih intimnih izpovedi ljudi, ki so, hote ali nehote, bili priče tega zgodovinskega boja. Neizpodbitna je resnica, da je ta boj poleg Cankarjevega bataljona preživljalo tudi 444 domačinov, vsak pač na svoj način. V vseh zapisih zasledimo le suhoparno številko: 41 pobitih domačinov. In to je vse. Vsi "pobiti" in tisti, ki so bitko preživeli, pa so jo tudi vsak po svoje doživljali. Menim, da bi bilo z zbiranjem teh intimnih izpovedi preživelih, ki jih ni malo, pričevanje o dražgoški bitki mnogo bolj popestrjeno in popolnejše. Namen mojega prispevka je, da kot domačin opišem, kako sem to epopejo doživljal osebno. Hkrati bom navedel nekatere drobne podatke, ki jih doslej nisem nikjer zasledil, za katere pa mislim, da ne bi smeli iti v pozabo.

Rojen sem v Dražgošah pri cerkvi, hišna številka takrat 5, danes 17, po domače pri Hkavšču. Na svet sem prijel 1. julija 1925, torej sem bil ob prihodu Cankarjevega bataljona v Dražgoše star točno 16 let in pol, na začetku dražgoške bitke pa že devet dni starejši. Mladost sem preživljal podobno kot vsi otroci hribovskih kmetij. Pet let sem bil star, ko mi je oče kupil malo koso za na travnik in malo sekiro za na Jelovico. Tako sem tudi ob kosi in sekiri obiskoval osnovno šolo v Dražgošah. Ker je bil oče precej bolehen, sem s trinajstim letom moral poprijeti za delo kot "velik" in otroško koso in sekiro zamenjati s pravima. Poleti delo na kmetiji, za kos rženega kruha in krompir ter na Jelovici za kak dinar, pozimi pa prevoz lesa s konjem z Jelovice v dolino. Torej mladost, ali bolje, otroška leta, dokaj pestra.

Propad nekdanje Jugoslavije sem dojel otročje, brez posebne zaskrbljenosti, pač pa z nekim določenim odporom do Nemcev in Italijanov. Spomi-

Tri očetova medvojna doživetja z veliko sreče

Nikolaj Štibelj

Čas med drugo svetovno vojno je bil zelo razgiban in nepredvidljiv. Ni bilo vse črno-belo glede tega, v kateri formaciji je kdo bil. Da se je posameznik znašel na tej ali oni strani, je običajno botrovalo več vzrokov. Usode posameznikov so bile zelo prepletene in so narekovalle različne odločitve.

Redki so primeri, da bi nekdo pobegnil od treh vojaškopoličnih formacij. To se je zgodilo mojemu očetu. Pobegnil je od nemškega okupatorja, partizanov in domobrancev. Vzroki pobegov so bili različni. Tudi neposredna nevarnost za življenje.

O zgodovini družine

Oče Karol Štibelj je bil rojen 4. avgusta 1905 v Spodnji Luši, v hiši pri Primožovcu. Družina je bila velika, bilo je devet bratov. Živeli so v kajži z nekaj glavami živine. Njegova mama, Primožovka, je bila Ambruščeva (Ambrušč je bil bližnji sosed Primožovca), pranečakinja reformatorja poštna znamke Lovrenca Koširja. Primožovc, moj stari oče, je bil velik lovec. Januarja 1944, ko je bil star že 88 let, je zasledoval kuno zlatico iz Luše pa vse do Martinj Vrha. Kuna zlatica je bila takrat zelo cenjena žival

zaradi svojega krzna. Razmere so bile zimske. Ob vrnitvi se je zaradi premraženosti in šibkosti ustavil v Golici pri Lajbonu, kjer je živel sin Karel. Zbolel je za pljučnico in v štirinajstih dneh umrl.

V prvi svetovni vojni sta se borila dva moja strica, Tonček in Matevž. Matevž je preživel in bil kasneje tudi Maistrov borec. Stric Tonček pa ni imel sreče, padel je na soški fronti. V drugi svetovni vojni pa so imeli srečo, vsi so preživali. Tudi stric Miha, ki je bil interniran v italijansko taborišče na Rabu. Stric Gašper je bil več let pri partizanih in tam dočakal konec vojne.

Dnevi našega izgnanstva

Peter Gortnar

Na pobudo urednika zbornika Železne niti sem zbral nekaj gradiva iz zapuščine sestre Francke Gortnar (1924–2020). Kot je razvidno z naslovnice dnevnika, ga je pisala od prvega dne izgnanstva (25. januarja 1943) do konca vojne. Zadnji zapis nosi datum 3. maj 1945, ko popisuje, kako je s kolesom odšla iz Škofje Loke v Železnike in kaj je tam našla. V predstavljenem besedilu so le manjši lektorski popravki, sicer pa je natančen prepis rokopisa. Za vse osebe, ki so imenovane s hišnimi (domačimi) imeni, sem po spominu dodal priimke omenjenih. Zato sem lahko nehote naredil tudi kakšno napako, za kar se bralcu opravičujem. Morda bo lahko kdo od še vedno živečih ali njihovih svojcev to napako popravil.

Objava naj bo tudi v čast in spomin vsem tistim mladim fantom, ki so se odločili namesto v nemško vojsko oditi v partizane, in njihovim družinam, ki so zaradi njihove odločitve 25. januarja 1943 krenile na pot izgnanstva.

Iz zbirke vseh njenih pesmi prilagam tiste, ki jih je sama izbrala pod naslovom Lagerške pesmi. Vse so nastale v času izgnanstva. Iz njih vejeta strah in groza tistega časa, pa tudi pogum, vera in upanje, da bo vse zlo na koncu premagano!

Peter Gortnar

V Kranju, marca 2023

Obletnice

Rudi Rejc

V zapuščini predhodnikov Muzejskega društva Železniki je bila tudi mapa z naslovom Zaslужni možje in žene Selške doline. To sem kasneje še razširil. Dodal sem pomembne letnice v Selški dolini, občinske nagrajence in častne občane. Pregled po letih je bil objavljen v zborniku Železne niti v številkah od 9/2012 do 18/2021. Nekatero datume sem iskal dlje časa in ta zapis je nastal šele pred kratkim.

Tokrat objavljam še nekaj dogodkov iz obdobja pred našim štetjem in tiste, ki še niso bili objavljeni. S tem zapisom končujem dolg do naših prednikov. Nekaj žena in mož sem med iskanjem odkril povsem naključno in jih dodal v spisek, ki zdaj obsega več kot 400 oseb in 340 različnih (bolj ali manj natančnih) datumov raznih ujm, zgodovinskih dogodkov in ustanovitev društev ali organizacij.

4500 pr. n. št.

- Najstarejše potrditve življenja v Selški dolini nas popeljejo na Ratitovec, kjer so našli odtiske kamenega orodja iz kremena oz. roženca. Gre za najstarejše dokazano gradivo, da se je človek zadrževal na področju Ratitovca v mezolitiku. To je srednja kamena doba, 7959–4500 let pr. n. št. Kasneje je bilo najdeno tudi kameno orodje.

750 pr. n. št.

- Zgornji povden pod Ratitovcem. Na višini 1360 m so odkopavanja potrdila prisotnost človeka v bronasti dobi, 1250–750 let pr. n. št. Fragmenti keramike.

600 pr. n. št.

- Puštal nad Trnjem, vhod v Selško dolino. Pri arheoloških izkopih so našli fragmente lončenine, datirane med 800–600 let pr. n. št.

Gorenjska: letoviška, industrijska, trgovinska, obrtna

Rudi Rejc

Izšlo pred 90 leti

Za potrebe obletnic in tudi drugih člankov v zborniku Železne niti je prav prišla knjiga Gorenjska: letoviška, industrijska, trgovinska, obrtna. Izdalo jo je podjetje Progres iz Novega mesta leta 1932.

Pisec prispevka o Selški dolini, njenih krajih in Ratitovcu je bil Josip Primožič, šolski upravitelj iz Železnikov (1880–1945). Ker je vsebina zelo zanimiva, smo knjigo skenirali in jo na naslednjih straneh tako ponovno objavljamo. Dodani so tudi oglasi, ki predstavljajo reklamo obrtnikov pred devetdesetimi leti.

V knjigi je res zanimiv opis vseh krajev na Gorenjskem, vseh planinskih koč tistega časa, rokodelske umetnosti in zajema veliko število zanimivih oglasov. Jezik je precej drugačen kot danes. Dodana so tudi besedila v tujih jezikih.

MLAKAR IGNAC
SLIKARSTVO IN PLESKARSTVO
ŽELEZNIKI nad Škofjo Loko

se priporoča za slikarska in pleskarska dela po najmodernejših vzorcih. Prezema popravila ali slikanje cerkva na novo.

Točna izvršitev in konkurenčne cene.

701

J. DERMOTA, ŽELEZNIKI, Jugoslavija
USNJARNA, EKSPORT ČRESLA
TELEFON ŠT. 2 USTANOV. L. 1840
519

Moja Selca

Marjeta Šketa

"Bíbi, bíbi, bíbi ..." Takole sem poleti 1949, stoje v stajci pred Anžícovo hišo s tablico Selca 28, prijazno nagovarjala in ogovarjala slehernega mimoidočega. Ta in oni se je ustavil, me vzel v naročje. Večkrat me je *pést'vala* sosedu Cirila s temnimi lasmi, spletenimi v debeli kiti, kasneje poročena Radošević, menda s Češnjice, stanovala je pri Čótovi Tončki, se menda učila pri Anžic v *stacín*, kasneje pri Žnidari. Seveda to vem le iz pripovedovanja moje drage tete Mete (leta 1920 rojene Pavle Bergant, Smoletove pri Sv. Tomažu), ki se je novembra leta 1945 s Kazine v Praprotnem primožila k Anžic, vzela leta 1910 rojenega Franca (Anžícovega Francla), najstarejšega brata mojega očeta Vinka/Ceneta Kopčavarja, najmlajšega od petih otrok Anžícove Micke/Marije, roj. Čemažar, pri Tónet, in za bolezenskimi posledicami služenja v avstro-ogrski vojski v prvi svetovni vojni že februarja 1926 umrlega kajzarja Janeza/Ivana Kopčavarja. Moja starša Ileana, roj. Forčesin, in Cene sta si tisto poletje z enoinpolletno zamudo privoščila "medeni teden" v Budvi in mene dala v skrbno varstvo stare mame, tete in strica v Selcih. Med mojim prvim bivanjem v Selcih se je po pripo-

vedovanju zgodila tudi manjša nesreča: stara mama je na samotnem vozičku v Dolenjo vas *u màln* peljala vreče *sórž'ce* in zraven na vozičku še mene. Na bregu nad mlinom se je *vozič'k* pod težo prekucnil na zadnji konec in jaz sem se skotalila po bregu ... a brez posledic.

Prvo zavedno doživetje v zvezi s Selci pa je v mojem fotografskem spominu: z očkom se z majhnim, zaobljenim avtobusom pripeljeva iz Selc v Škofjo Loko na zasneženo železniško postajo na Trati, a vlaka za v Ljubljano ni. Greva v neko hišo nasproti postaje, tam so mize (gostilna na Trati) ... Slika o načinu prenočevanja ni čisto jasna, je bilo to na klopi v gostilniški sobi ali morda vendarle v kaki postelji v zgornjem nadstropju, a zagotovo sva prenočila v gostilni, saj zaradi "stoletnega snega" februarja 1952 vlaki tisti večer niso vozili. Takrat smo še stanovali v dveh sosednjih hišah v najetih sobah v Rožni dolini, Cesta 5/VIII, očka (kot že leta prej, med študijem slavistike) v sobi pri Lundrovih, midve z mami pa v podnajemu v sosednji hiši, v res zelo majhni sobici s posteljo in otroško posteljico, pri najemnici Lundrovih, gospe Mileret.

400 let župnije Železniki (1622–2022)

Orgle v župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika v Železnikih

Franc Križnar

Minulo 400-letnico (1622–2022) župnije sv. Antona Puščavnika v Železnikih so zaznamovale in jih še vedno povzdigujejo različne orgle, orgelski inštrumenti. Četudi je sam kraj (Železniki) omenjen že pred 1.050 leti, saj se omenja skupaj z bližnjo Škofjo Loko že vse od leta 973, šele novejša, 400-letna zgodovina župnije zaznamuje s cerkvenega kora tudi dandanašnjo glasbo širšega področja Železnikov, celotno Selško dolino. Od prvih (1843) do drugih (1875) Rojčevih orgel orglavca Petra Rojca iz Podbrezj na Gorenjskem pa vse do dandanašnjih Jenkovih orgel izdelovalcev Franca in Antona Jenka iz Šentvida nad Ljubljano (1938) zaznamuje tudi angelsko petje in glasbo na tem koru. Če v te okvire postavimo le nekatere vidne glasbenike iz Selške doline, o vsem tem zagotovo nismo povedali, omenili in poudarili vsega glasbenega, kar je za celotno Selško dolino tako značilno; tudi drugače, specifično, posebno. Vse do najnovejših časov.

Ključne besede: orgelski inštrument, cerkveni kor, glasba, Selška dolina, orglavci Peter Rojc, Franc in Anton Jenko

120-letnica šole na Bukovici

Irena Benedičič
Andreja Črnivec
Martin Draksler
Andreja Jesenik Jelenc
Barbara Traven Teraž
Tanja Veber

Podružnična šola Tadeusz Sadowski Bukovica je ena od podružničnih šol Osnovne šole Ivana Groharja Škofja Loka. Ni nas težko najti, saj smo tik ob glavni cesti Škofja Loka–Železniki, nasproti šole je vaška cerkev. Spominska plošča na pročelju naše šole je posvečena Poljaku, slovenskemu partizanu Tadeuszu Sadowskemu – Tomu. Obležje je bilo odkrito 6. oktobra 1978 in ima napis v slovenskem in poljskem jeziku.

Začetki poučevanja na Bukovici segajo že v leto 1900, ko je bil prvi zasilni pouk na Orlovi domačiji na Svetem Tomažu za otroke iz bukovškega okoliša. Leta 1896 so vložili prvo prošnjo za ustanovitev šole na okrajno glavarstvo v Kranju, bila je zavrnjena. Ponovno so prošnjo vložili leta 1901. Leta 1903 je bilo dozidano šolsko poslopje, 27. septembra 1903 so šolo praznično odprli. V svoji 120-letni zgodovini je šola gostila več kot tisoč otrok in več kot 50 učiteljev, vsak pa ima na šolo prav posebne spomine. Šola je bila in je še vedno ne samo vir znanja, ampak tudi prostor za kulturne prireditve in druženja.

Na kratko smo predstavili zgodovino šole na Bukovici. V pripravah na 120-letnico šole smo zbrali nekaj intervjujev z nekdanjimi učenci šole. V tem prispevku objavljamo intervju s Tonetom Potočnikom (orglavcem, pianistom, zborovodjo in glasbenim pedagogom).

Gradnja župnišča v Davči in prvi duhovniki

Vincencij Demšar

Davčarji so ob velikem prizadevanju za lastno župnijo naredili veliko že v 19. stoletju. Z novonastalo državno mejo z Italijo, ko so bili odrezani od središča novaške in soriške župnije, pa so bili še bolj motivirani. Ljubljanski škof Anton B. Jeglič jim je leta 1920 obljubil stalnega duhovnika, če zanj postavijo domovanje – župnišče. Zaliloškega župnika Antona Hribarja je takoj po koncu prve svetovne vojne, v letih 1919–1923, Jeglič po sili razmer določil za soupravitelja davške t. i. duhovnije. V dobrih dveh letih so Davčarji pod njegovim vodstvom s pridnostjo in nekaj tudi z iznajdljivostjo /kontrabant, zidarji so bili s Cerkljanskega in denarna valuta je bila različna/ zgradili lepo nadstropno župnišče. Jeglič je držal besedo in jeseni 1923 so Davčarji dobili svojega prvega duhovnika Rudolfa Potočnika. Čez štiri leta je odšel za izseljeniškega duhovnika v Ameriko in na njegovo mesto je prišel Jernej Kopitar. Slednji je z veliko spoštovanja in ljubezni pisal o "svojih"

Davčarjih v dveh župnijskih kronikah. Tudi A. Hribar je imel o Davčarjih zelo dobro mnenje. Pravnoformalna teritorialna župnijska pristojnost v vseh štirih Davčah je bila jasna, praktično pa težko izvedljiva zlasti v leskovški Davči.

Graditelj župnišča Anton Hribar, župnik na Zalem Logu

90-letnica organiziranega turizma v Selški dolini in 60-letnica Turističnega društva Železniki

Irena Prevc Hajdinjak

Se spomnite slogana Turizem smo ljudje?

V človeški naravi je, da nas vedno zanima, kaj je na drugi strani hriba, gore, reke, jezera, morja, oceana ... Vedno smo verjeli, da je tam trava bolj zelena, da se cedita med in mleko, da obstaja Indija Koromandija. Za Rimljane vemo, da so imeli počitniške hiše na Jadranski obali, kamor so se hodili poleti hladit in uživati. V Sloveniji se je najprej razvil verski turizem, ko so ljudje obiskovali romarske cerkve ne le v Sloveniji, ampak so hodili vse do Kelmorajna/Kölna, Padove, Trsta. Pred 150 leti so mladi Angleži in Američani višjih slojev obvezno opravili potovanje po Evropi, da so si ogledali znamenitosti, brez tega je bila njihova izobrazba nepopolna. Ta potovanja so si lahko privoščili le najpremožnejši, leta 1884 pa je Anglež Thomas Cook prvi organiziral dostopne turistične počitnice v Švici. Danes lahko rečemo, da je

postal turizem najhitreje rastoča gospodarska panoga, ki prinaša pomemben del narodnega dohodka.

Kaj pa naša dolina? Zelena, mirna, stisnjena med hribi je idealno zatočišče pred mestnim hrupom in stresom. V knjigi *Selška dolina*, ki jo je leta 1973 izdalo Muzejsko društvo v Škofji Loki, pododbor Železniki, je Ljubo Bradeško zapisal takole: "Prvi zametki turizma segajo daleč nazaj. Upokojeni avstrijski polkovnik Inelci je namreč že okoli leta 1910 odkril Sorico kot idealno, mirno gorsko letovišče. Priporočil jo je svojim prijateljem iz Gradca, Trsta in Ljubljane, tako da je v Sorico že pred prvo svetovno vojno prihajalo štiri do šest turistov na oddih za nekaj tednov." Gostje so bivali v gostilni Pri pošti Lovra Pintarja, ki je nudila polni penzion. Obstajalo je še pet drugih gostiln, ki so poleg pijače ponujale še domače klobase, zaseko, sir, kruh – danes bi jim

70 let Ribiške družine Železniki

Igor Karlovšek
Ferdinand Šmid

Zgodovinski začetki sladkovodnega ribištva na Slovenskem

Zgodovina sladkovodnega ribištva na Slovenskem se glede državne regulacije začne s pravili Avstro-Ogrske, ko so bili sprejeti deželni zakoni, prvi za Kranjsko leta 1880. Leta 1885 je bil sprejet še državni zakon s tega področja, ki je veljal za vse slovenske dežele. To ne pomeni, da pred tem ni bilo urejanja sladkovodnega ribolova, vendar pa so pravila določali lastniki. Ti so opredelili obseg in način ribolova in s tem zavarovali ribe pred prevelikim izlovom. Prepoved lovljenja v času drsti in z nedovoljenimi pripomočki, kot so mreže, saki, luči in drugi načini, ki bi preveč razredčili ribje jate, so uvedli lastniki zaradi lastnih koristi. Vendar pa je bilo potrebno poenotenje v celotnem povirju posameznih rek in to je bilo mogoče storiti samo z državno ureditvijo področja sladkovodnega ribištva. Sprejetje zakonskih podlag in pravil je povzročilo ustanavljanje ribiških društev. Po drugi svetovni vojni je pravno podlago za ustanavljanje ribiških društev prinesel Zakon o sladkovodnem ribištvu.

Okrajni ljudski odbori so ribiške okoliše brezplačno oddali v gospodarjenje območnim ribiškim društvom. Ribiške družine so se začele ustanavljati v petdesetih letih prejšnjega stoletja.

Ustanovitev Ribiške družine Železniki

Dražgoški zidani kozolci

Rok Pintar

Podoba Dražgoš so od druge polovice 19. stoletja naprej sooblikovali kozolci z zidanimi (kamnitimi in ometanimi) stebri. Kot ovčice na paši so bili razporejeni po bregovih pod Dražgoško goro. Preživeli so številne viharje, tudi dražgoško tragedijo, saj jih Nemci, ko so minirali vas, niso podirali. V minulih desetletjih so zaradi drugih možnosti sušenja poljskih pridelkov začeli izgubljati svojo uporabno vrednost. Številne je zato načel zob časa in so se zrušili, nekaj so jih podrli lastniki sami.

V želji, da bi se ohranili v družinskem arhivu, so bili kozolci v veliki meri fotografirani leta 2008 kot darilo Janku Pintarju (1928–2013), Miklavževemu iz Dražgoš, ob njegovi 80-letnici življenja. Ne le da je to takrat prineslo veliko veselje ljubiteljskemu zgodovinarju in zbiratelju starih fotografij (Članek o Janku Pintarju je bil objavljen v *Železnih nitih*: Pintar, Rok (2014). Janko Pintar, Miklavžev iz Dražgoš (27. 5. 1928–17. 8. 2013). V: *Železne niti*, št. 11, str. 103–105.), po 15 letih se je pokazalo, da je imelo dokumentiranje kozolcev dolgoročnejšo

vrednost, saj številnih takrat fotografiranih kozolcev ni več. Nekateri kozolci pa so lepši, kot so bili takrat, obnovljeni in vzdrževani, za kar gre zahvala skrbnim lastnikom, ki cenijo kulturno in stavbo dediščino. Naj bo tudi ta članek spodbuda, da se skuša kljub visokim stroškom obnove vsaj nekaj kozolcev ohraniti za prihodnje rodove.

V nadaljevanju so predstavljeni kozolci, razkropljeni po vasi Dražgoše in njeni ožji okolici (večina fotografij je bila posnetih leta 2008), poleg njih pa še nekaj sušilnic sadja (*pajštev*) in senikov (*hlevov*) s sorodno arhitekturo, torej zidanimi stebri. Nekateri kozolci imajo dodane *berthe*, to je podaljšano streho, ki služi za spravilo orodja in *vedrenje* (zavetje v času dežja), nekateri so prislonjeni k senikom, nekateri z dodanimi lesenimi stebri tvorijo dvojne kozolce, tj. topjarje. Vsak kozolec na svoj način izžareva lepoto, skupaj pa tvorijo krasno celoto, brez katere bi bila krajina pod Jelovico precej bolj pusta in manj prijazna očem. Avtor prispevka sem tudi avtor vseh fotografij.

Fosilni in subfosilni ostanki sesalcev na planoti Jelovica in v okolici

Matija Križnar

Prispevek posvečam nedavno preminuli paleontologinji Katarini Krivic (1949–2023)

Uvod

Najdbe ostankov ledenodobnih sesalcev so v Sloveniji najbolj pogoste v kraških jamah in brezni. Na srednjegorski planoti Jelovice, Soriške planine in grebenih Ratitovca so v preteklosti pogosto nalete-li na fosilne kosti ali zobe. Njihovi najditelji so bili najpogosteje lokalni rudarji, ki so fosile prepustili lastnikom rudnikov, ti pa so občasno najdbe predali takratnemu muzeju v Ljubljani. O takšnih paleontoloških najdbah danes pričajo zgolj še časopisni in arhivski zapisi, medtem ko so se fosilni primerki le redko ohranili. Zakrasela pokrajina Jelovice in okoliških planin pa še vedno v sebi skriva naravne pasti za mnoge živali, saj njihove kostne ostanke jamarji še danes odkrivajo v brezni.

Ledenodobni sesalci, brezna in rudniki

V geografskem pomenu planota Jelovice obsega še Ratitovec in del Soriške planine. Jelovica je bila v pliocenu še del ravnika, ki je bil s svojim apneniškim¹ površjem podvržen močnemu zakrasevanju. Tako lahko na njenem, večinoma z gozdom pokritem površju najdemo različne kraške oblike od kotlastih vrtač, koliševk, kotličev, brezen, vodoravnih jam, suhih dolin do manjših erozijsko razširjenih razpok, običajno zapolnjenih z rdečkastimi sedimenti.

Podoba Jelovice in drugih dvignjenih srednjegorskih planot je bila v času pleistocena (ledene dobe) drugačna. Nekateri deli Bohinjskega ledenika, ki je takrat pokrival del Julijskih Alp, so se

Stalna muzejska razstava *Šport v Selški dolini*

Katja Mohorič Bonča

V Selški dolini je šport pomembna identiteta ljudi. Razgibana narava, zdravo okolje, dobra športna infrastruktura, športna društva in klubi, pedagoški delavci, družinska vzgoja so pogoji, da se šport v Selški dolini lahko razvija. Srečujemo se z bogato in raznoliko športno dejavnostjo nekoč in danes. Najštevilnejši so rekreativni športniki. Veliko mla-

dostnikom dan poleg šolskih obveznosti zapolnjujejo treningi v športnih klubih in društvih. Nekaterim šport pomeni poklicno pot in tudi ti v najboljši možni luči zastopajo lokalno okolje in državo.

Šport je marsikaj. Je šolski predmet, je delovanje športnih klubov in društev, je tekmovanje in je rekreacija. Tudi razvedrilo, družabnost, sodelovanje.

Priprava razstave. Od leve: Nataša Habjan, Katja Mohorič Bonča, Ana Lušina, september 2022. Foto: Gregor Habjan

Moji spomini na prve začetke atletike v Selški dolini

Bojan Kofler

Uvod

V začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja razmere za razvoj atletike v Selški dolini niso bile ugodne. V zimskem delu leta se je vse vrtelo okrog smučarije, v toplejšem obdobju pa je bil v Železnikih daleč najbolj priljubljen šport nogomet. Dobro obiskovane tekme so bile pravi krajevni praznik in so se odvijale v elitnem času ob nedeljah popoldan. Biti član lokalnega nogometnega moštva ni bilo kar tako. Domače nogometne zvezde so bile pomembne in cenjene osebe našega okolja. Seveda sem bil tudi sam dejaven nogometaš od cicibana pa vse do zrelih let. Vzporedno z nogometom me je privlačila atletika. Bil sem eden redkih, ki so se že takrat, torej pred klubsko organiziranostjo, ukvarjali z njo.

Začetek, vrhunec in konec

Po mojem spominu so se prvi poizkusi organiziranega delovanja začeli v TVD Partizan Železniki po letu 1960. Takrat so v Sloveniji poskušali popularizirati atletiko tudi na podeželju, vendar v okviru društva nismo imeli organiziranih treningov. Društvo nas je občasno (to smo bili predvsem nogometaši) zgolj pošiljalo na tekmovanja, kot so bila občinska prvenstva in prvenstva Gorenjske. Atletska dejavnost TVD Partizan je po začetnem zagonu hitro presahnila. V tistih časih sva se po mojem vedenju v Selški dolini dejavno ukvarjala z atletiko le Joža Kalan (Fajfarjev iz Škovin) in jaz. On je metal kopje na njihovem travniku pod hišo, jaz pa sem delal kroge po asfaltu okrog Racovnika. V zimskih

Obnovitvena zadruga Blegoš 1945–1949

Stane Zgaga

Po vojni je vedno čas, ko se preživeli oddahnejo od vojnih grozot, čas preštevanja in objokovanja v vojni padlih in izgubljenih svojcev in prijateljev. Je pa tudi čas naporov za obnovitev porušениh in požganih domov in pomembne družbene infrastrukture. Tudi po drugi svetovni vojni je bilo tako. Čeprav se je obračunavanje vojnih nasprotnikov zavleklo še leto po vojni, je obnova porušениh domov stekla takoj po zaključku vojnih spopadov in to tudi na precej učinkovit način preko obnovitvenih zadrug. Tega se danes skorajda nihče ne spominja več, ves spomin na tiste čase je namenjen takratnemu političnemu obračunavanju, ki je seveda učinkovito netilo delitve ljudi takrat in tudi še danes in je voda na mlin aktualnim politikom ene in druge strani.

Ena izmed obnovitvenih zadrug je bila tudi Obnovitvena zadruga Blegoš (OZB).

Razkritje delovanja te zadruge mi je omogočila najdba na podstrešje odvrženega zvezka z zapisniki upravnega odbora (UO) in članskih sestankov (ČS) zadruge. Zvezek z zapisniki je ležal med večjo količino zapuščenih dokumentov Kmetijske zadruge Zali Log, ki je bila po zaprtju obnovitvene zadruge njena naslednica. Ta zvezek sem ob potikanju po podstrešju opazil že kot otrok. Zanimiv se mi je zdel, ker so bila v njem imena nekaterih Zaliložanov, ki sem jih poznal. Ni se mi pa zdel dovolj zanimiv, da bi ga takrat spravil in sem bil kasneje prepričan, da se je ob čiščenju podstrešja izgubil. Pred kratkim me je z njim razveselila sestra, ki pa je bila takrat dovolj razumna, da ga je shranila.

Zadruga je delovala v vasi Zali Log, kar je nekoliko presenetljivo, saj vas ni utrpela večje vojne škode. Bili pa sta požgani okoliški vasi Potok in

Intervju z Jernejem Hudolinom

srčnim varuhom kulturne dediščine,
fotografom, gornikom in alpinistom

Tadeja Šuštar

V prihodnje bo izziv, kako v tej družbi, ki s svetlobno hitrostjo neprenehoma drvi naprej v "novo", oživiti, udejanjiti Grdinovo misel, da se v vsem svet pač ne začanja vsak hip na novo.

Jernej Hudolin

Valerija Pretnar Ramovš, fizioterapevtka

Katarina Primožič

Valerija Pretnar Ramovš

Med ambulate zdravstvenega doma v Železnikih sodi tudi fizioterapija. Da je ta veja medicine dodana vrednost pri skrbi za paciente, so se zdravniki zavedali že v preteklosti. Eden izmed prvih, ki je to glasno izpostavil v Selški dolini, je bil dolgoletni zdravnik dr. France Rešek. Načrt se mu je v celoti uresničil pred petintridesetimi leti. Takrat so v Zdravstvenem domu Škofja Loka zaposlili mlado fizioterapevtko Valerijo Pretnar Ramovš, ki je brez pomislekov sprejela delo v Zdravstveni postaji Železniki. Od takrat lahko naši zdravniki zdravljenja nekaterih zdravstvenih težav nadgradijo s podporo fizioterapevtskih obravnav, pacienti oz. vsi prebivalci doline pa dobimo strokovno pomoč pri rehabilitaciji v bližini

Klekljarica Matilda Thaler – 90-letnica

Irena Prevc Hajdinjak

Vse najboljše ob jubileju! Foto: Simon Benedičič

Mladost

Marinka Rejc

Sedim pod vrhom hriba in gledam v dolino pod seboj, kjer se vidi skoraj cela vas. Na levi ob potoku stoji moja rojstna hiša. Zdaj je okolica drugačna kot v moji mladosti, ker ob njej stojita še dve novi hiši. Tudi pod menoj zraven prijateljčine hiše stoji še ena. Le tam na desnem bregu Sore je podoba enaka kot nekdaj. V mislih sem hvaležna lastniku, ki je celotno domačijo po obnovi ohranil tako, kot je bila včasih. Pogled nanjo je v mesecu maju res lep. Ob njej se vije Sora, kjer smo se v velikem tolmunu vsi vaški otroci naučili plavati.

Ko opazujem vse to, se spominjam, kako rada sem se zadrževala pri sosedu, kjer sem se naučila marsičesa o čebelah, konjih in žitu, ki je takrat še krasilo njive na Jesenovcu. Pa še o marsičem. Tam sem prebrala vse prigode o Kekcu, o Turkih, ki so nekdaj vdiral v našo deželjo, in nešteto drugih knjig, ki so mi širile obzorje.

Nenadoma me prešine misel o živalci, ki je postala moja velika prijateljica. Sosed je našel majceno pikasto srnico s poškodovano nogo, ki je cvilila nedaleč stran. Nesel jo je domov in skušal poskrbeti zanjo. Ker pa so imeli pri hiši psa in je videl, da ob vsem delu zanjo ne bo mogel skrbeti, mi je dejal: "Nesi jo domov, pri vas ste že imeli udomačeno srnico. Lažje jo boste negovali."

Kako bi mi lahko naredil večje veselje! Vsa vesela sem jo v naročju odnesla domov. Doma tega niso bili veseli, ampak je vseeno ostala. Moji mami je ob številni družini prinesla še dodatno delo. Ob zgodnjem vstajanju je bilo treba najprej poskrbeti za Rjavko, kot smo jo poimenovali. Hranili smo jo z razredčenim kravjim mlekom po steklenički z dudo za dojenčka.

Navadila se nas je in si kmalu opomogla. Veselo je tekala naokrog, le na poškodovano nogo je še malo

Lenka in Maruša

Jana Kelc

Maruša je sedela na najboljšem delu Dražgoške gore, na Vratnem robu, in opazovala dolino pod seboj. Meglica je lahko pokrivala le Češnjico, ostala dolina pa je bila kot na dlani in videla je lahko vsak premik. Njihova koza Liza se je mirno pasla po grmičevju. Njen mlajši brat Lovrenc, ki je oglaril nedaleč proč, ji je naročil, da naj glasno zakriči "Liza," kot da kliče kozo, in to mu bo znamenje, da se bo skrila, če opazi, da se kdo nepoznan približuje. Ker lahko bi bil kakšen grajski iz Loke, ki so sedaj zelo pogosto hodili okoli pregledovat oglarje. Tudi kope so zažgali nekaterim ali pobrali vse ogleje, če se je izkazalo, da so uporabili les iz gozda loške gosposke, njegova kopa pa ni bila samo iz njihovega lesa, tudi nekaj grajskega je Lovrenc priložil.

Nič se ni premikalo tam spodaj, postala je lačna in začela je iskati maline in robide, da si vsaj malo ublaži lakoto, ker je pri Lovrencu pustila vso hrano.

Hodi po gozdu, vedno znova še pogleduje proti dolini, nakar se, kot da je padla iz neba, pojavi ob njej Lenka. "Sem te prestrašila, kaj? A tako ti paziš dolino za Lovrenca?" Prijateljica Voglarjeva Lenka je bila pač nekaj posebnega. Ob delavnikih je imela vedno oblečene hlače, za obleke je vedno rekla, da so samo v nedeljo za k maši. Pa saj zanjo res niso bila krila, ker če se je le dalo, se je zavihтела na konja in je ves dan ni bilo na spregled. Bila je drugač-

na in lahko je bila drugačna, več ji je bilo dovoljeno, ker Voglarjevi so bili premožni in že odvezani od loškega gospostva. Za Lenko so rekli, da ima "orlovo kri", naj si bo to že kar koli, z Marušo sta si bili blizu, bolj kot z njunimi brati in sestrami po krvi. Voglarjev oče Tomaž, ki ni skrival, da je Lenka njegova ljubljenska, je vedno rekel: "Kakšen lep pušlec sta vidve!", kadar sta skočili na konja. Lenka vitka, visoka, temnih las in polti, Maruša pa za njo vsa drobna, nežna, z dolgo kito zlatih las in z obrazom kot iz porcelana, obe sta se bližali osemnajstemu letu, obe pravi dekliški cvet! Kljub različnosti po videzu sta bili vendarle nerazdružljivi. Če si videl eno, si vedel, da druga ni daleč.

Doma ni bilo nobenega prerekanja, ko je mnogokrat Lenka z Marušo prijezdila domov v dolino že v temi, skorajda ponosni so bili na to druženje, Voglarjevi so bili svobodni, pri Tkalčevih pa so se oglašali loški grajski za desetino in nič se jim niso smilila lačna usta pri hiši. Oni so odločali, kaj bodo vzeli za desetino. "Ne, žita imamo v grajski kašči že dovolj, platna tudi, telička bomo odpeljali!" Ja, loška gospoda je bila vedno lačna, nič niso pomagali jok in prošnje. Skrivali so, kar so lahko, živali so že od pomladi pasli po gozdu, da jih ni grajski popisal. Strah je bil vedno prisoten, sploh pa od takrat, ko se je k njim zatekel ubežnik, ves v ranah, menda iz

Morje!

Marjana Rejc

Z leti, ki se mi nabirajo, ugotavljam, da se mi misli vedno pogosteje vračajo v otroštvo. Rad se pritakne še kak opravke, ki sproži val spominov, še posebej če dobiš v roke predmete iz preteklosti.

Hiša mojega otroštva je nedavno postala dom našim potomcem. Dve desetletji je preživela brez stalnih prebivalcev, v njej pa je ostala shranjena preteklost prejšnjih generacij. Pred prenovo je bilo treba pregledati in pospraviti marsikaj že davno pozabljenega. Poleg običajnih ostalin sem našla nekaj prelepih razglednic naše stare mame Ane Prevc, pa tudi kup korespondence med nami, otroki, in našimi starši. Naša mama je shranila vso pošto iz časa, ko so moji bratje služili vojsko in se raztepli po svetu, našla pa sem tudi razglednice, ki jih je pisala meni v zdravstvene kolonije. Nekaj je shranila tudi tistih, ki sem jih domačim z morja pi-

sala sama, potem ko sem se naučila brati in pisati.

Bila sem najmlajša od petih otrok, edina deklica. Veselje ob mojem rojstvu je pokvarila okvara mojih kolkov, ki se je pokazala, ko sem razmeroma zgodaj shodila. Takrat so take okvare zdravili tako, da so prepovedali hojo, medtem pa naj bi se okostje s pomočjo vsakodnevnih žlic ribjega olja razvilo pravilno do konca. Tako sem do svojega petega leta sedela v nekakšnem invalidskem vozičku. Mami ga je po naročilu izdelal meni neznan domači mojster, morda Fojkarjev s Češnjice. Ker sem hoditi znala in sem bila težko pri miru, je bilo name treba stalno paziti. Veliko časa sem preživela v Zavodu za zdravljenje alergičnih bolezni in rehabilitacijo mladih, kakor se je takrat zdravilišče imenovalo, v Kraljevici na hrvaški obali, potem ko sem smela spet hoditi, pa v zdravstvenih kolonijah.

Dosežki učenk in učencev Osnovne šole Železniki

v šolskem letu 2022/2023

Primož Šmid

Datum	Predmet	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenec	Razred	Mentor
22. 4. 2023	Matematika	Zlato Vegovo priznanje in priznanje diamantni kenguru za vsakoletno priznanje na matematičnih tekmovanjih Kenguru	Francišek Tavčar	9. a	Anka Arko
		Zlato Vegovo priznanje	Anže Janžekovič	8. d	Vesna Božič
		Srebrno Vegovo priznanje	Svit Gartner	6. c	Sabina Peternel
12. 11. 2022	Logika	Zlato priznanje	Ivan Tušek	9. b	Monika Čemažar
6. 5. 2023	Kemija	Zlato Preglovo priznanje	Žiga Pfajfar	9. c	Magda Šlibar
			Anže Janžekovič	8. d	Mihela Lahajnar
		Srebrno Preglovo priznanje	Ivan Tušek	9. b	Magda Šlibar
20. 5. 2023	Fizika	Zlato Stefanovo priznanje	Žiga Pfajfar	9. c	Sabina Peternel
		Srebrno Stefanovo priznanje	Edo Tušek	8. a	Anka Arko
			Anže Janžekovič	8. d	

Občinski nagrajenci za leto 2023

Jože Bogataj

Na podlagi 8. člena Odloka o podelitvi priznanj Občine Železniki (Uradni list RS, št. 87/2012, 14/2019) in na predlog komisije za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja je 21. marca 2023 župan občine Železniki objavil razpis za zbiranje pobud za podelitev priznanj Občine Železniki v letu 2023 (št. 094-1/2023-001).

Občinski svet je na 5. redni seji, ki je bila 8. junija 2023, na predlog komisije za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja, sprejel sklep št. 9000-4/2023-010 o prejemnikih priznanj Občine Železniki v letu 2023.

Naj spomnim, da je Občinski svet Občine Železniki na 4. redni seji dne 28. februarja 2019 sprejel odlok o spremembah Odloka o podelitvi priznanj Občine Železniki, in sicer gre za dve spremembi: Podeli se največ en naziv častnega občana v štirih letih. Razpis za podelitve naziva častni občan se objavi zadnje leto v štiriletnem mandatu občinskega sveta.

8. členu odloka se doda tretji odstavek, ki se glasi: Občinskemu funkcionarju (članu občinskega sveta, podžupanu) ne more biti podeljeno priznanje Občine Železniki (naziv častni občan, plaketa, priznanje) v času, ko opravlja to funkcijo.

Omenjeni spremembi sta bili objavljeni 8. marca 2019 v Uradnem listu RS, št. 14/2019.

Avtor članka si za potrebe objave v zborniku in zaradi uredniške politike Železnih niti pridržuje pravico skrajšati ali kako drugače prilagoditi besedilo iz uradne utemeljitve za posameznega občinskega nagrajenca. Uradne utemeljitve so objavljene na spletni strani Občine Železniki.

Muzejsko društvo Železniki, Muzej Železniki – dogodki in prireditve 2022/2023

Katja Mohorič Bonča

Večer v spomin na Andreja Demšarja, galerija, 23. september 2022; avtor: Janez Habjan; program: na ogled so bili izseki iz filmov Janeza Habjana: *Od oranja do kruha*, *Kosci*, *Golcarija na Selskem nekoč*, *Strojenje živalskih kož*, *Kuhanje smovnaka*. Avtor in nastopajoči v teh filmih so delili svoje spomine na snemanje. Pri filmih je sodeloval tudi že pokojni Andrej Demšar in dogodek je v spomin nanj in na njegova znanja in vedenja, ki jih je nesebično delil z nami; organizator: MD Železniki, Javni zavod Ratitovec.

Dogodek je bil vključen v program Dnevov evropske kulturne dediščine 2022.

Večer pripovedovanja in poslušanja, Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka, Krajevna knjižnica Železniki, 29. september 2022; povezovalki: Katarina Primožič in Katja Mohorič Bonča; organizator: MD Železniki.

Dogodek je bil vključen v program Dnevov evropske kulturne dediščine 2022.

Logotip DEKD 2022.
Vir: ZVKDS

Kazalo vsebine zadnjih desetih številčk zbornika

od številke 11 do številke 20

Predstavitev avtorjev

Irena Benedičič, prof. razrednega pouka na PŠ Bukovica

Andrej Bogataj, podjetnik, ljubitelj ohranjanja tehnične in kulturne dediščine kraja

Jože Bogataj, prof. angleščine in slovenščine, ravnatelj Gimnazije Škofja Loka

Andreja Črnivec, prof. geografije in sociologije na PŠ Bukovica

dr. Alojz Demšar, profesor za anorgansko kemijo, upokojenec

Vincencij Demšar, prof. zgodovine in geografije, upokojenec

Martin Draksler, prof. razrednega pouka na PŠ Bukovica

Marija Gasser, prof. razrednega pouka, upokojenka

Marko Gasser, župan Železnikov

Peter Gortnar, inženir organizacije dela, upokojenec

Andreja Jesenik Jelenc, prof. razrednega pouka na PŠ Bukovica

Janez Kavčič, pilot, podpolkovnik, umrl 1992

Igor Karlovšek, pisatelj in scenarist, mag. pravnih znanosti, upokojeni odvetnik

Jana Kelc, upokojena prodajalka

Bojan Kofler, mag. farmacije v pokoju, inovator, entomolog, jamar in biospeleolog

dr. Franc Križnar, muzikolog, upokojenec

Matija Križnar, mag. geologije, paleontolog, muzejski svetovalec, Prirodoslovni muzej Slovenije

dr. Petra Leben Seljak, zasebna raziskovalka s področja fizične antropologije

ddr. Miha Markelj, mag. arheologije in turizma, Javni zavod Ratitovec

Katja Mohorič Bonča, univ. dipl. kulturologinja, kustosinja v Muzeju Železniki

Rok Pintar, ljubiteljski kulturni delavec

Irena Prevc Hajdinjak, prof. angleščine in italijanščine, Šolski center Škofja Loka, Srednja in višja šola za lesarstvo, upokojenka

Katarina Primožič, prof. slovenščine, zaposlena v šolski knjižnici OŠ Železniki

Marinka Rejc, upokojenka

Marjana Rejc, univ. dipl. inženirka arhitekture, Alples, d. d.

Marjan Strojan, pesnik, prevajalec, novinar, urednik in literarni zgodovinar, dvakratni prejemnik Sovretove nagrade za najboljši prevod, nagrade Veronika za najboljšo pesniško zbirko in dobitnik nagrade Prešernovega sklada ...

Marjeta Šketa (roj. Kopčavar), univ. dipl. germanistka, upokojenka

Ferdinand Šmid, strojni tehnik, upokojenec, predsednik RD Železniki

Primož Šmid, učitelj matematike in tehnike, pomočnik ravnatelja na OŠ Železniki

Niko Štibelj, inženir organizacije dela, upokojenec

Tadeja Šuštar, prof. angleščine in novinarka, učiteljica angleščine in šolskega novinarstva na OŠ Železniki

Barbara Traven Teraž, prof. razrednega pouka na PŠ Bukovica

Franc Tušek, upokojeni kmet, pisec zgodb

Tanja Veber, prof. razrednega pouka na PŠ Bukovica

Stane Zgaga, upokojenec